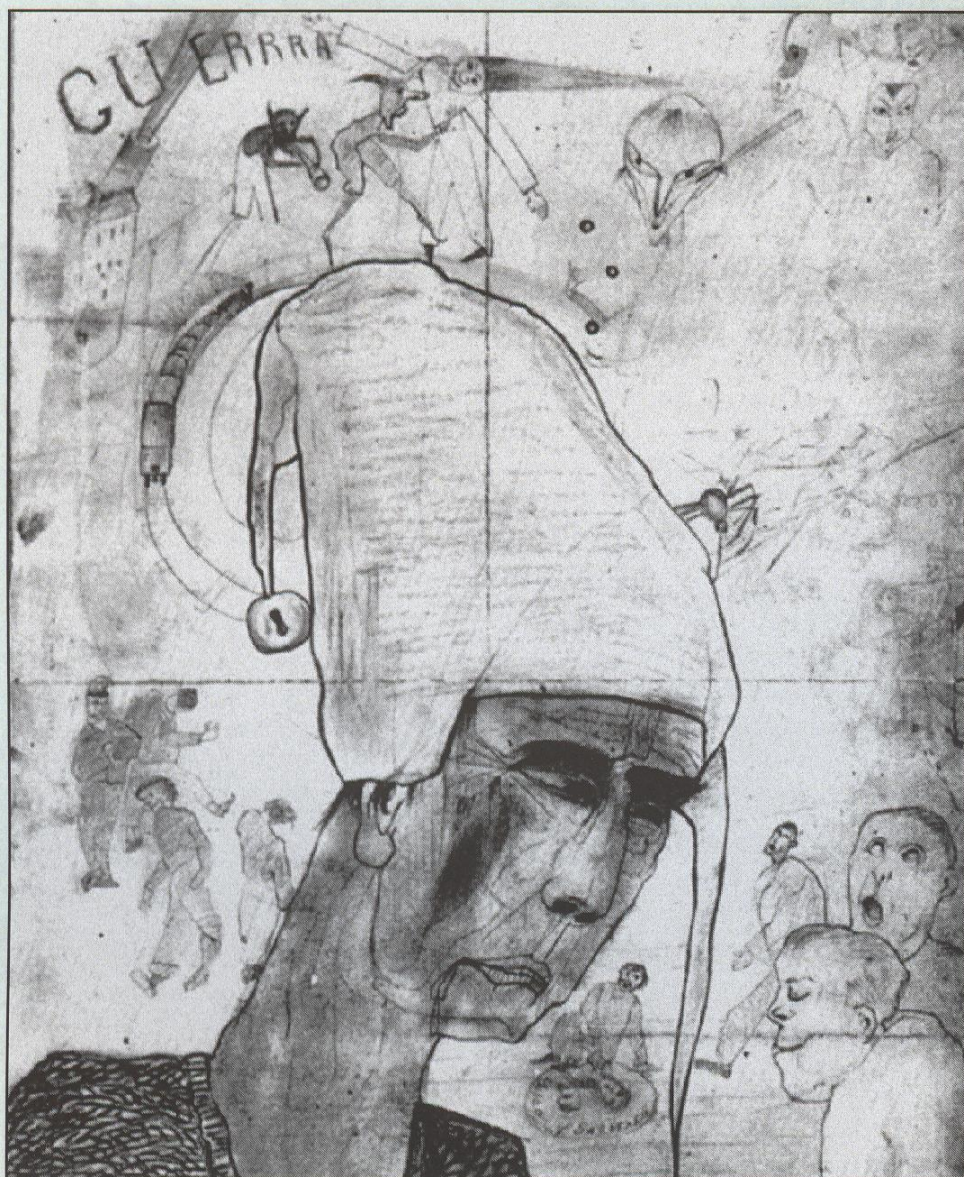

ÚJ FOLYAM XXIII. 7-8. SZÁM BUDAPEST 2014. AUGUSZTUS ÁRA 780 FT

MAGYAR SZEMLE

1944 NYARA: KORTÁRSOK EMLÉKEZÉSEI – EGY MÁSIK
DIGITÁLIS SZAKADÉK: BESZÉLGETÉS ROSKA TAMÁSSAL –
BOD PÉTER ÁKOS: MIÉRT NEM VOLT MARSHALL TERV 1989-
BEN? – NICHOLAS T. PARSONS: AZ OSZTRÁK ÉRTELMISÉG
IDENTITÁSZAVARAIRÓL – KALÁSZ MÁRTON ILLYÉS GYULÁRÓL

HÍREK. Lapzártánk után érkezett a hír, hogy elhunyt Borbándi Gyula, szerkesztőbizottságunk tagja, az *Új Látóhatár* (München) egykori szerkesztője, 1990 előtt az emigráns magyar értelmiség egyik vezéralakja. Borbándi Gyula barátunk emlékét megőrizzük, és ápolni kívánjuk. Ennek jegyében a *Magyar Szemle* az őszre emlékülést tervez. Ezen előadások hangzanak el a témákról, amelyekkel Borbándi Gyula munkássága összefonódott: a nyugati magyar szellemi életről, az *Új Látóhatárról* és a magyar népi mozgalomról.

ÚJ KIADVÁNYAINKRÓL. 2013 decemberében jelentettük meg, a *Hungarian Review*-val közös kiadásban, Szent-Iványi Domokos *The Hungarian Independence Movement, 1936–1946 c.* könyvét. A könyv szerkesztői Székér Nóra történész és Kodolányi Gyula főszerkesztő.

Ugyancsak decemberben adtuk ki a *Magyar Szemle* Könyvek sorozatában Szávai János *Pascal örvénye c.* esszéketét is.

Április 24-re, William Shakespeare születésének 450. évfordulójára jelent meg Kodolányi Gyula és Katona Szabó Erzsébet *Üzenetek W. Sh.-tól – Messages from W. Sh.* című kétnyelvű könyve a *Magyar Szemle* és a *Hungarian Review* társkiadásában, amely versimprovizációkat és papírkollázsokat tartalmaz.

Könyveink a szerkesztőségben 40%-os kedvezménnyel megvásárolhatók.

A MAGYAR SZEMLE A VILÁGHÁLÓN

<http://www.magjarszemle.hu>

DRÓTPOSTACÍMEINK

Főszerkesztő: kodolanyigyula@magjarszemle.hu

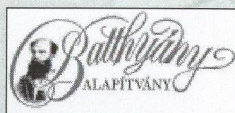
Szerkesztőség: msza@magjarszemle.hu

Terjesztés: msza2@magjarszemle.hu

FOGADÓÓRÁK: Kedden 13–15 óráig, illetve megbeszélés szerint.

A FOLYÓIRATOT kiadja a Magyar Szemle Alapítvány. A Magyar Szemle Alapítvány Igazgatósága: Bod Péter Ákos, Borostyánkői Mátyás, Entz Géza, Granasztói György (elnök), Horkay Hörcher Ferenc, Jeszenszky Géza, Kodolányi Gyula.

E SZÁMUNK TÁMOGATÓI

MAGYAR SZEMLE

Főszerkesztő: *Kodolányi Gyula*

Szerkesztőbizottság: **Borbándi Gyula,**

Czakó Gábor, Horkay Hörcher Ferenc,

Kulin Ferenc, Mellár Tamás

Rovatvezető: *Gróh Gáspár* Olvasószerkesztő: *Pápai Luca*

Képszerkesztő: *Csejdy Virág* Tördelőszerkesztő: *Dombi Viktória*

Korrektor: *Kiss István*

ÚJ FOLYAM XXIII.

7–8. SZÁM

2014. AUGUSZTUS

GRANASZTÓI GYÖRGY	<i>Játék az ultimátummal</i>	3
KODOLÁNYI GYULA–NICK THORPE		
	<i>Egy másféle digitális szakadék</i>	
	– Beszélgetés Roska Tamással	
	(Németh Orsolya fordítása)	7
MONOSTORI IMRE	<i>A bensőleg gazdag állampolgár</i>	
	– A népművelés és nemzetnevelés eszményei	
	Németh László gondolkodásában	27
TÜSKÉS ANNA	<i>A vendégem leszel</i>	
	– Interjú Kalász Mártonnal Illyés Gyuláról	39
MISKOLCZY AMBRUS	<i>Egy „farkasember” színváltásai</i>	
	– A zsidó- és a magyarkép Emil Ciorannál	50
NICHOLAS T. PARSONS	<i>Szakképzett osztrák</i> (Sújtó László fordítása)	84
S. KIRÁLY BÉLA	<i>Hommage à Jacques Le Goff</i>	107

1% METAFIZIKA – SZABADOS GYÖRGY EMLÉKÉRE

KODOLÁNYI GYULA	<i>Emléktábla a Nap-házon</i>	
	– 75 éve született Szabados György	115
CSEJDY VIRÁG	<i>Nakonxipán lakója a világháborúban</i>	
	– Gulácsy Lajosról	120
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ	<i>Gulácsy Lajos</i>	125

líti meg: „A szocializmusnak kétségtelenül legnagyobb gyengéje, mondhatnám Achilles-sarka, hogy az irányítók azzal, hogy szocialistának vallják magukat, de nem azok vagy egyszerűen nem alkalmasak a betöltött szerepre: óriási hatalmat kapnak mások tönkretételére.” Azt is látja, hogy feszült helyzetet teremthet – miként teremtett is nemegyszer – a politikai hatalom és az író, az értelmiség tisztázatlan viszonya, különösen akkor, ha a politika napi szolgálatot vár el az íróktól, művészekről, alkotóktól. Ő maga a sokszínűség, a *szellemi pluralizmus* híve (mindig is az volt: szellemi kérdésekben a *valódi* liberalizmus elvei szerint gondolkodott): életben, művészetben, irodalomban is az *egyéni változatok* sokszínűségének létjogosultságát keresi és hirdeti. Hangoztatja (itt is), hogy „az irodalom messze hordó fegyver, s ha járőrcsatározásra akarják befogni, egyetlen védekezés: még messzebbre, még nagyobb célra irányítani”.

A *Ha én miniszter lennék* nemzetnevelő, a nemzetet kultúrájában és öntudatában is megemelő programja Németh László hite szerint „a világnak is többet mondó nemzeti jelleget” kölcsönözhet a magyarságnak. Mert csak a műveltségében és öntudatában felemelkedett nemzetnek adatik meg, hogy *újra bekapcsolódjék* Európa – és a világ – szellemi áramába: megbecsülést, szolidaritást termő erkölcsi közösségébe.

MONOSTORI IMRE

A VENDÉGEM LESZEL

Illyés Gyuláról Kalász Mártonnal

TÜSKÉS ANNA: *Hogyan találkozott először Illyés Gyula műveivel?*

KALÁSZ MÁRTON: Nagyon szerencsés gyerek voltam Sombereken, mert volt a faluban egy hatalmas könyvtár, a papunké, Pintz Bálinté, aki nekem elsősorban verseket adott olvasni magyarul és németül. Mi német vidék voltunk, s tízéves koromig nemigen beszéltem magyarul. Az édesapám és a mohácsi rokonok ugyan próbáltak volna magyarul beszélni. Később azért elkezdem magyarul olvasni is.

TA: *A családban milyen nyelven beszéltek?*

KM: Az apám jól tudott magyarul, az unokatestvéreim nem tudtak németül, úgyhogy Mohácson a nagybátyám tolmácsolt. Ha ők voltak nálunk, akkor az apám tolmácsolt. Azért korán elkezdtem magyarul is olvasni, mert a papunknak két könyvtára volt: egy magyar és egy német. József Attilát és másokat is ő adott a kezembe. Az egyik könyv, amit korán elolvastam Illyéstől, a *Puszták népe* volt. Ez nekem olyan volt, mint egy megnyilatkozás, mert minden ismerős volt. A mi falunk is pusztákkal volt körülvéve, és a nagynénémék pusztán laktak. Tehát mindent össze tudtam hasonlítani, mint kis okoskodó gyerek. Csodálatosnak találtam anélkül, hogy igazán tudtam volna, hogy ki ez a nagy író. Előbb ismertem meg ezt a könyvét Illyésnek, és utána olvastam a verseit.

TA: *Akkor már más volt a puszták, mint amit Illyés leír a Puszták népében?*

KM: Nem, ugyanolyan volt. Volt ugyan lakásor, de az egész szerkezet, a gondolkodásuk és az életvitelük

tulajdonképpen nagyon hasonlított. A nagynéném férje első kocsis volt, ennél fogva ő a legelső lakásban lakott, és egy kicsit úriembert játszott. Tulajdonképpen úgy éreztem, hogy Illyés ezt mirőlunk is írta, épp csak magyarok nem vagyunk.

TA: *Mikor és milyen nyelven írta az első verseit?*

KM: Általános iskolában kezdtem az első versikéimet írni. Az elsőt azt úgy, hogy a tanítónk egyszer azt adta fel házi feladatnak, hogy írjuk meg, mit csinálunk este otthon. Senki soha nem készített házi feladatot, de ezt én megírtam. A tanító fölemelte a füzetemet, és látva a két strofát, óriási pofont adott, mert azt hitte, hogy ez valamilyen gúny. Elég ideges természetű volt a háborúból és a fogságból hazajőve. De utána aztán elmagyarázta a gyerekeknek, hogy itt ma valami történt, mert egy kisfiú elhatározta, hogy ő verset fog írni. Hát engem nem kellett biztatni. Ha nem tudtam, hogy magyarul ez vagy az a szó mit jelent, akkor megkérdeztem az apámat, és úgy írtam le. Apám súlyos betegen jött haza a hadifogságból, és 1947 tavaszán meg is halt. Németül sose írtam verset, és nem is akartam. Volt még egy hihetetlen szerencsém, hogy ez a pap a *Vigiliát* is járatta. Az akkori *Vigilia* 1949-ig csodálatos folyóirat volt Rónay György és Sík Sándor révén. Később is, mert Pilinszkytól Ottlikon és Nemes Nagy Ágnesen át Mészöly Miklósig oda menekültek a költők, mert másutt nem tudtak publikálni. Aki a *Vigiliát* olvasta, őket olvasta. Olyan szerencsés voltam, hogy mindig megkaptam az esperes úrtól. Ha ministráltam, akkor utána odaadta, és hazavihettem.

Amikor aztán középiskolába kerültem, nem volt könnyű. Pécsen a Nagy Lajos Gimnáziumban kézbe kaptam a magyartanárom, a cisztercita tanár és költő Ágoston Julián jóvoltából Illyés versesköteteit. Fiatal költő tanáromat aztán elvitte az ÁVO, ahogy végül is mindannyiukat internálták, és jött az államosítás. Akkor

már próbáltam mindent beszerezni, és Illyés verseibe beleszerettem. Érdekes módon tétováztam az ő korai, párizsi versei és a már itthon írt, és a pusztára írt elkötelezett versei között, például a *Három öreg* és azok a versek, amik valójában erről szóltak.

Ágoston Julián csodálatos egyéniség volt, és jó költő is. Megjelent a Szent István Társulatnál egy Kassák-szerű, nagyon érdekes verseskötete *Fekete remeteségem* címmel, 1939-ben. Ezt faltuk mindnyájan, bár néha nem értettünk egy szót sem belőle. Engem ő látott el olvasmányokkal. Úgy jelentem meg 1954-ben az első versemmel a *Vigiliában*, hogy ő elküldte néhány versemet Rónay Györgynek. Aztán elvitte őt az ÁVO, ahogy az egész rendházat. Mire megkaptam a választ Rónaytól, addigra már nem tudtam neki megmutatni. Rónay azt mondta, hogy küldjek újabb verseket. Így jelent meg az első versem aztán a *Vigiliában*.² Ágoston Julián később segédmunkás volt, úgy halt meg, hogy Bián az általános iskola kisgyerekeket tanította. A temetésén egész Bia ott sírt.

TA: *Az érettségi után hogyan alakult a sorsa?*

KM: Ott volt a *Dunántúl*, és ott volt Csorba Győző. Különböző helyeken dolgoztam, először egy állami gazdaságban az Ormánságban, aztán úgynevezett népművelő lettem Csorba Győző segítségével. Az az időszak csodálatos volt, csak hát aztán szétverték mindent. Emlékszem egy jelenetre, mielőtt letartóztatták Szántó Tibort. Bejött egy dilettáns a *Dunántúl* szerkesztőségébe a Széchenyi téren, rátámaszkodott az íróasztalra: „Hoztam kéziratot, de most mi mondjuk meg, hogy ki jelenik meg a *Dunántúlban*.” Akkor jött a *Jelenkor* 1958 ősztől, amit először Mészáros Ferenc szerkesztett. Mészáros katonatiszt volt, és novellákat írt. Pécsen én igazából sose éltem. Siklóson éltem, meg később Szigetváron, onnan jöttem föl Pestre.

TA: *Hogyan ismerkedett meg Illyés Gyulával személyesen? Milyen élményei, emlékei vannak?*

KM: Amikor megjelent 1955 karácsonyára Pécsen a *Hajnali szekerek* című első verseskötve, többek között Lengyel Balázs is írt róla kritikát. Azt írta – kicsit megijesztett, de titokban kicsit büszke is voltam rá –, hogy ezekkel a versekkel csak az a probléma, hogy ha összevegyítenénk Illyés verseivel, akkor nem lehetne tudni, melyik az Illyés-vers, és melyik a Kalász-vers. Arra nem jöttem rá mindjárt, hogy erre tulajdonképpen büszke lehetnék, mert akkor az én verseimet is színvonalasaknak elfogadta. Ennyire egyszerű azért nem volt a dolog, mert ettől az akaratlan másolási igyekezettől meg kellett szabadulni. Ez nem jelentette azt, hogy nem figyeltem volna állandóan Illyés műveit. Rajongással érdeklődtem Illyés és Nagy László iránt, akit szintén olvastam. Ugyanakkor próbáltam saját költészetet alkotni. 1957 őszén feljöttem Pestre, és akkor – mint ilyenkor gyakran bekövetkezik – hosszabb ideig semmit nem írtam. Mindenütt ott voltam, ahol Illyés beszélt, megfordult, ami 1956 után nem volt olyan könnyű. Emlékszem egy sértő megjegyzésre iránta az Írószövetség egyik rendezvényén. Illyés és Németh László fönn ült az emelvényen. Ahogy 1949 után meg akarták nyerni őket, ugyanúgy most is meg kellett nyerni őket. Az volt éppen a téma, hogy megjelennek vagy nem jelennek meg a műveik. Máig emlékszem, hogy az akkori miniszterelnök, aki mindig úgy tűnt, hogy régi barátja Illyésnek, a Gyufa, ugye Kállai Gyula, egyszer csak azt mondta: Hogy dolgozik-e Illyés Gyula, ír-e vagy sem, az nem érdekes. Nagyon sértően mondta. Mi fiatalok akkor azt vártuk volna, hogy Illyés Gyula föláll, és kimegy. De ő tudta, hogy nem lehet, mert egy nagyobb érdek van az egész mögött, mint hogy Kállai Gyula mit mond, aki kis bábfigura végeredményben.

Személyesen az 1960-as évek elején találkoztam vele, azt hiszem, már amikor a *Kortárs* folyóiratot megindították Tolnai Gábor főszerkesztésével, ami nem volt olyan nagy telitalálat. Próbáltak ennek a lapnak nyilvánosságot

teremteni. Volt egy alkalom, Vas megyébe elküldtek egy társaságot, hogy fölolvassanak Szombathelyen, Kőszegen. Ott jelen volt Illyés Gyula, Németh László, Hidas Antal, Szeberényi Lehel. Máig nem tudom, hogy fiatal költőnek miért engem vittek. Akkor mi napokon keresztül autókkal mentünk. Gobbi Hilda és Ungvári László mondták a verseket. Én egy baranyai verset olvastam fel, az volt a címe, hogy *Kertvég*.³ Illyés utána odajött, és gratulált nekem a színpalák mögött. Ettől én teljesen megrendültem. De már előtte is kérdezgetett engem: Hogy volt ez ott nálatok a németeknek? Ez probléma volt az Ormánságban meg Tolnában is, és Illyés olyan gimnáziumba járt, ahol voltak német gyerekek is, Bonyhádon. Illyés ott kezdett el figyelni rám, és bárhova vittek bennünket, egy-két kérdést mindig kaptam én is. Nagyon meglepett, hogy a körút végeztével Illyést a kocsi nem haza vitte Budapestre, hanem mondta nekem: Ráérsz? Akkor ülj be, elmegyünk Tihanyba, és a vendégem leszel. Ezt nem lehet elfelejteni, elkezdett nekem mesélni a saját gyerekkoráról, életéről. Aztán vonattal jöttem föl, mert ő ottmaradt. Utána minden verse a tihanyi látogatásra emlékeztetett engem.

Ezt a *Kortárs*-estet aztán a Kossuth Klubban megismételték. Ott megint ugyanazt olvasta mindenki. Akkor még ott volt Csukás István, Orbán Ottó és más fiatalok is. Illyés megint odajött hozzám. Látszott, hogy ő a fiatalokat biztatni akarja. Németh László érdekes módon, ott legalábbis, abban a helyzetben visszahúzódozó volt. Őt később ismertem meg. Nagyon örülök ezeknek az emlékeimnek.

TA: A nemzetközi költőtálkozókon is találkozott Illyéssel?

KM: 1956 után kezdték a két-három napos nemzetközi költőtálkozókat szervezni, amikor Aczél lett a művelődésügyi miniszter egyik helyettese, és mutogatni akarta az országot. Somlyó hihetetlenül alkalmas volt a

szervezésre, még Amerikából is voltak itt. A Fészekben volt a megnyitó, és aztán Füreden folytatódott. Érdekes előadások voltak, és nagy versmondások. Latino-vits mondta a verseket. Tolmácsok fülkében fordították az egészet. Este nagy vacsora, és beszélgetések voltak. Hangverseny is volt és kiállítások. Ezeken a nemzetközi költőtalálkozókon Illyés is mindig jelen volt, mert tulajdonképpen Franciaországból az ő hajdani barátai érkeztek. Aczél Györgyöt azért nem lehet kizárólag csak szidni, mert ő mindig segítette ezeket a találkozókat. Emlékszem Csoóri Sanyira, aki rendszeresen járt Illyéshez, mondhatnám úgy, mint aki majd az ő helyébe lép. Vele másképp viselkedett Illyés, de nagy örömmel emlékszem arra, hogy egy-egy jó szót mindig kaptam Illyéstől.

TA: *Amikor elment Németországba, akkor megszakadtak ezek a kapcsolatok?*

KM: Az 1960-as években egy évet töltöttem Berlinben ösztöndíjasként, és aztán 1971–74 között a Magyar Kulturális Intézetben dolgoztam. Az Illyésről való emlékeim itt folytatódnak, mert Kelet-Berlin, a szocialista Németország részeként, egyrészt rettenetes volt, másrészt azért nagyon érdekes volt ott lenni, és közelről figyelni az irodalmat. Elkezdtek a magyar költészet németre fordítását szervezni. Ennek politikai oka is volt. Az eltiltott költők – Magyarországon is volt ilyen –, akik nem jelenhettek meg, azok fordíthattak. Az eltiltott keletnémet költők fordították németre a magyar, a cseh, a lengyel, tehát az úgynevezett szocialista országok költőit. Közülük még él Paul Kárpáti – súlyos beteg évek óta –, akit mindenki csak Palinak hívott, a berlini Humboldt Egyetem Finnugor Intézetének oktatója volt, ahol 1929–1936 között Keresztury Dezső nevelte a fordítókat. Paul Kárpáti egy Györkönyről (németül Jerking) kitelepített, Tolna megyei német fiú volt, Illyés származási környékéről. Groteszk dolog volt, hogy az édesapja kérvényezte a neve magya-

rosítását, de mire megkapta a Krausz helyett a Kárpátit, addigra ki is telepítették a családot. Paul Kárpáti fantasztikus munkát végzett. Nyersfordításokat csinált, és antológiákat szerkesztett az eltiltott költőkkel.

TA: *Illyés műveit is fordították?*

KM: Igen, Illyést is.⁴ Nagyon érdekes volt figyelni ezt a munkát. Ezek a költők, élükön egy Reiner Kunze nevű, már tizenkét, vagy több éve eltiltott költővel, akit gyűlölt az egész pártapparátus, teljesen beleszerettek az illyési költészetbe. A Volk und Welt kiadó adta ki az úgynevezett fehér sorozatot gyönyörű szép kiállítással. Mindegyik kötet fehér volt, szép rajzzal a borítón. Ebben világirodalom jelent meg. Ezt a szónak olyan értelmében használom, csak nagy költők lehettek. Úgy döntöttek ezek a költők, hogy elkezdik Illyést fordítani. Emlékszem a beszélgetésekre, és tegnap este előkerestem Reiner Kunzénak az egyik könyvét, amelyikben esszészerűen megírja ezeket az emlékeit, költészetéről és a fordításról.⁵ A *Ditirambus a nőkhöz* című verset emlegeti ebben a 68-69. oldalon. Ismerte a *Puszták népét* is, amit Podmaniczky Tibor már az 1940-es években lefordított.⁶ Kunze hosszan idézi a *Puszták népéből*, Illyés mit ír a nagyanyjáról, meg az öregasszonyokról, akik morzsolgatták a kukoricát a sötétben, és közben mondták a litániát. Azt próbálja bebizonyítani Kunze, hogy tulajdonképpen ez a ritmus, amit Illyés gyerekkorában hallhatott, megjelenik a *Ditirambus a nőkhöz* című versben. Mindenesetre gyönyörű szép szöveg. Ezt a verset ugyan nem ő fordította németre, hanem egy nála fiatalabb költő, Richard Pietraß. Valóban fantasztikus kötet lett belőle. Reiner Kunze a *Bartók* című verset fordította, és még mást is, csak aztán a minisztérium nem engedélyezte az ő fordításait, így azok nem kerültek bele, csak a saját válogatott fordítás kötetébe. Ugyanígy, amikor megcsinálták Nagy László kötetét, ő megint ki lett tiltva belőle.⁷

TA: *Hogyan dolgoztak az Illyés-köteten?*

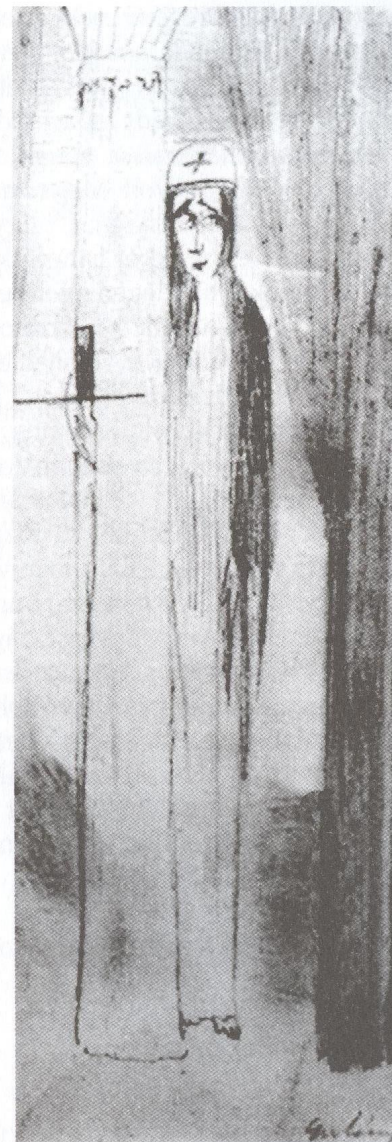
KM: Ehhez a fehér sorozathoz mindig fölkertek valakit, egy költészethez állítólag értő irodalomtörténészt, kritikust. Ezek olyanok voltak, mint az éles kés. Mindenki tudta, hogy ha az Illyés-kötet kéziratát X-nek adják, aki már ki is volt jelölve – a nevére nem emlékszem, a szörnyű munkásságára igen –, akkor Illyésből aprófát csinál, mert ez a költészet az antikulturális és marxista szemlélet szerint értéktelen. Kárpáti Pali a következőt gondolta ki. Akik csinálták a kötetet, gyönyörű előszót írtak hozzá, méghozzá Illyés tanulmányaiból, esszéiből montázsszerűen. Ebből egy fantasztikus portré rajzolódott ki. Kárpáti engedélyt is kapott a közlésére egy feltétellel, ha a költővel megbeszéli, és ő hozzájárul. Tulajdonképpen nagyon szívesen vendégül is látták volna Illyést ennek a könyvnek a bemutatójára, de ő nem is volt talán már igazán jól, és Kelet-Berlinbe nem vágyott.

TA: *Hogyan alakult ezeknek az eltiltott német költőknek a sorsa?*

KM: Reiner Kunzét később kikergették az országból, Passau környékén telepedett aztán le a feleségével meg a lányával. Több költőt, akit kiutasítottak, a nyugatnémetek átvettek, és a nemzetközi PEN próbálta őket segíteni. Megrendítően számolnak be később ezek a költők, hogy Nyugat-Németország mennyire idegen volt nekik. Ők sok mindent elszenvedtek volna, a nélkülözést, csak ne tiltsák el őket, engedjék őket levegőt venni. Évekig egy sora nem jelenhetett meg Kunzének. Odaát hiába fizettek volna, vagy fizettek honoráriumot, nem tudták eljuttatni nekik, csak feketén. Ezt az egész tragédiát a *Berlin – zárt övezet* című könyvemben próbáltam megírni. Egy egész sor agyongyötört ember volt, akiknek a költészete is ennek megfelelően alakult.

TA: *Most is olvassa Illyés műveit?*

KM: Illyés költészetének állandó olvasója vagyok. Most a bölcs, idős Illyésnek a költészetét olvasom többnyire, de a korai műveket is újra meg újra olvasom, például a

KERESZTES
Színes ceruza

Hunok Párizsban. Gyönyörű regény, nem értem, hogy ez a könyv miért nem kerül újra meg újra elő, mert aktualitása is van, ahogy leírja azt az izgalmas művészeti életet. Úgy láttam, hogy Illyésben megmaradt az a modern gondolkodású én is, aki magyarnak vallva magát európai volt. Európa számomra Illyés Gyula volt. Még nem esett szó az *Egy mondatról*. Mindenki tudja ma már, hogy nem akkor írta, amikor megjelent. De mi akkor ismertük meg, akkor hatott ránk. Lefordították több idegen nyelvre. Előbb franciául tudták elolvasni, aztán valaki lefordította németre. Nem tudom, aztán mi lett ennek a versnek a sorsa, mindenesetre kötetben csak évtizedekkel később jelent meg.

Illyés nagyon tartózkodó volt. Eszembe jut erről még egy történet. Franz Fühmann, aki szintén fordította magyar költők verseit németre, egy csodálatos, tisztességes ember, a legszűkebb baráti körömhöz tartozott. Az ötvenedik születésnapjára a magyar PEN meghívta őt három hétre Magyarországra, hogy itt is lehessen ünnepelni. Utána írt egy nagyon szép könyvet Magyarországról, magyarul az a címe, hogy *Huszonkét nap, vagy az élet útjának fele*. Ez a könyv hamar megjelent magyarul is.⁸ Ebben többször visszatér Illyésre, sajnálkozva, hogy nem lehetett közelebb kerülni hozzá. Hogy aztán amíg itt volt, találkoztak-e, az nem derült ki igazán. Amikor ő visszament Pestről Berlinbe, úgy emlékszem, azt mondta, hogy nem találkozott vele. Ezek az én emlékeim Illyés Gyuláról.

Az interjút Tüskés ANNA készítette

Jegyzetek

¹ Az interjú 2012. március 13-án készült.

² Kalász Márton: *Nyári zivatar*. In *Vigília* XIX. évf. (1954) 3. sz. 125.

³ Kalász Márton: *Megszámított vigasz*. (Válogatott versek 1952–1974.), Szépirodalmi, 1976, Budapest. 95.

⁴ Illyés Gyula: *Mein Fisch und mein Netz*. (Gedichte.) Hrsg., Nachwort: Paul Kárpáti. Übers. Annemarie Bostroem, Günther Deicke, Stephan Hermlin, Uwe Greßmann, Bernd Jentzsch, Heinz Kahlau, Paul Kárpáti, Günter Kunert, Reiner Kunze, Wilhelm Tkaczyk, Paul Wiens., Verlag Volk und Welt, 1973, Berlin. Illyés Gyula: *Gedichte*. Auswahl: Paul Kárpáti. Übertragen von Annemarie Bostroem, Uwe Greßmann, Heinz Kahlau, Paul Kárpáti, Richard Pietraß, Brigitte Struzyk, Paul Wiens. Verlag Neues Leben, 1982, Berlin.

⁵ Reiner Kunze: *Das weiße Gedicht*. (Essays.) S. Fischer, 1989, Frankfurt.

⁶ Illyés Gyula: *Pusztavolk*. (Roman einer Kaste.) Deutsch von Tibor Podmaniczky. Verlag Volk und Welt, 1948, Berlin.

Illyés Gyula: *Pusztavolk*. (Roman einer Volkskaste.) Deutsch von Tibor Podmaniczky. Willi Weisman Verlag, é. n. München.

⁷ Nagy László: *Gedichte*. Szerk. Paul Kárpáti. Ford. Annemarie Bostroem et al. Verlag Neues Leben, 1971, Berlin.

⁸ Franz Fühmann: *Zweiundzwanzig Tage oder Die Hälfte des Lebens*. Suhrkamp, 1973; Franz Fühmann: *Huszonkét nap, vagy az élet útjának fele*. Ford.: Kalász Márton. Európa, 1976, Budapest.